रोधने वा क्तः। स्तम्भः अवाचेति षः। अवाचालम्बन इति सूत्रेण आविदूर्य्ये स्तम्भः षत्वविधानादवष्टब्धशब्द आसन्नपर इति अद्यश्वीनावष्टब्धे इत्यत्र मनोरमायां स्थितं।) अविदूरः। समीपं। अवलम्बितं। आश्रितं। इत्यमरः॥ बद्धः। रुद्धः। इति भरतः॥ आक्रान्तः। इति मेदिनी॥

अवष्टम्भः, पुं, (अव + स्तम्भ रोधे इति + घञ्। षत्वञ्च।) स्वर्गं।

("रघोरवष्टम्भमयेन पत्रिणा
हृदि क्षतो गोत्रभिदप्यमर्षणः"।
इति रघुवंशे।) स्तम्भः। प्रारम्भः। इति मेदिनी॥ सौष्ठवं। इति हलायुधः॥ (अवलम्बनं। बोधनम्। निष्यन्दता।)

अवष्वाणं, क्ली, (अव + स्वन् शब्दे + घञ्। षत्वञ्च।) भक्षणं। इति हेमचन्द्रः॥

अवस्, व्य, (अवर + पूर्व्वाधरावराणामित्यसिप्रत्ययः, तत्सन्नियोगेन अवरस्य अवादेशश्च।) व्यतिरेकः। इति केचित्॥

अवसः, पुं, (अव रक्षणादौ अवति इति अत्यविचमीत्यादिना असच् प्रत्ययः।) राजा। सूर्य्यः। इति सिद्धान्तकौमुदी॥

अवसं, क्ली, (अव + असिच् भावे।) रक्षणं। वैदिकशब्दोऽयं॥

अवसक्थिका, स्त्री, (अववद्धे सक्थिनी यया बन्धप्रणाल्या सा, अव + सक्थि + समासे कप्।) खट्टा। तत्पर्य्यायः। पर्य्यस्तिका २ परिकरः ३ पर्य्यङ्कः ४। इति हेमचन्द्रः॥ (पर्य्यङ्कबन्धः। वस्त्रादिद्वारा एष्ठजानु-जङ्घा-द्वयदृढ़बन्धनपूर्व्वकोपवेशनं। यथा,—
"आसनारूढ़पादस्तु जानुनोर्जङ्घयोस्तथा।
कृतावसक्थिको यस्तु प्रौढ़पादः स उच्यते"॥
इति कात्यायनः।
"शयानः प्रौढ़पादश्च कृत्वा चैवावसक्थिकाम्।
नाधीयीतामिषं जग्ध्वा सूतकान्नाद्यमेव च"॥
इति मनुः।)

अवसथः, पुं, (अव + सो + क्थन्।) क्षात्रनिलयः। इति हेमचन्द्रः॥ पाठशाला चौपाड़ी यस्य प्रसिद्धिः। ग्रामः। इति शब्दरत्नावली॥ गृहं। इति हलायुधः॥

अवसथ्यः, पुं, (अवसथ + यत्।) क्षात्रवेश्म। इति हेमचन्द्रः॥ चौपाड़ी इति भाषा॥

अवसन्नः, त्रि, (अव + सद + क्त।) अवसादप्राप्तः। विषण्णः। यथा,—
"मच्छिष्यः पारन्ते परमविदुषो यद्यसदृशी
स्तुतिर्ब्रह्मादीनामपि तदवसन्नास्त्वयि गिरः।
अथावाच्यः सर्व्वस्वमतिपरिणामावधि गृणन्
ममाप्येष स्तोत्रे हर निरपवादः परिकरः"॥
इति पुष्पदन्तकृतशिवस्तोत्रं। अपि च।
"आचारेणावसन्नोऽपि पुनः प्रार्थयते यदि"।
इति व्यवहारतत्त्वं॥

अवसरः, पुं, (अव + सृ + अच्।) प्रस्तावः। मन्त्रविशेषः। वर्त्मं। इति मेदिनी॥ वत्सरः। क्षणं। इति हेमचन्द्रः॥ अवकाशः। यथा। "गोबधे एका चेद्वङ्गभिरित्युपदेशेन दण्डवत् प्रायश्चित्तानि भवन्तीत्यतिदेशानवसरात्। तदवसरत्वे प्रत्येकं पूर्णप्रायश्चित्तद्वैगुण्यं स्यात्"। इति प्रायश्चित्ततत्त्वं॥ (योग्यकालः। क्रियास्थितियोग्यतासम्पादकरूपः कालिकोऽवकाशः। यथा,—
"कामस्तु बाणावसरं समीक्ष्य"। इति कुमारे।
शिष्यजिज्ञासानिवृत्तावश्यवक्तव्यरूपः सङ्गतिविशेषः। अनन्तरवक्तव्यत्वम् अवसरः। "उपमानेऽवसरसङ्गतिः"। इति जगदीशः।)

अवसर्गः, पुं, (अव + सृज् + घञ्।) स्वेच्छाचारः। तत्पर्य्यायः। प्रकाश्यं २ स्वाच्छन्द्यं ३ अनुमननं ४। इति त्रिकाण्डशेषः॥

अवसर्पः, पुं, (अव + सृप् + अच्।) अपसर्पः। चरः। इत्यमरटीकायां भरतः॥

अवसर्पिणी, स्त्री, (अव + सृप + णिन् ङीप्।) जिनानां कालविशेषः। स तु दशकोटिकोटिसागरवर्षेण समाप्यते। इति हेमचन्द्रः॥

अवसव्यं, त्रि, अपसव्यं। दक्षिणं। इति रायमुकुटः॥

अवसादः, पुं, (अव + सद् + घञ्।) अवसन्नता। तत्पर्य्यायः। विषादः २ सादः ३ विषण्णता ४। इति हेमचन्द्रः॥ (शेषः। क्षयः। यथा,—
"धैर्य्यावसादेन हृतप्रसादा
वन्यद्विपेनेव निदाघसिन्धुः"।
इति किरातार्ज्जुनीये।)

अवसानं, क्ली, (अव + सो + ल्युट्।) क्रियासमाप्तिः। शेषः। तत्पर्य्यायः। सातिः २। इत्यमरः॥ विरामः ३। इति जटाधरः॥ मृत्युः।
("पुंसोऽवसानं व्रजतोऽपि निष्ठुरै-
रिष्टैर्धनैः पञ्चपदीनमुच्यते"।
इति पञ्चतन्त्रे।) सीमा। इति हेमचन्द्रः॥

अवसायः, पुं, (अव + सो + घञ्।) शेषः। समाप्तिः। निश्चयः। इति मेदिनी॥

अवसितं, त्रि, (अव + सो + क्त।) परिपक्वमर्दितधान्यं। तत्पर्य्यायः। ऋजुं २। इति भरतमेदिन्यौ॥ ज्ञातं। अवसानगतं। समाप्तं। तत्पर्य्यायः। सितः २। इत्यमरमेदिन्यौ॥ ("यदि नेपथ्यविधानम् अवसितम्"। इति शाकुन्तले।)

अवसेकिमः, पुं, (अवसेकेन + निर्वृत्तः। अवसेक + इमनच्।) वटकः। इति हेमचन्द्रः॥ बड़ा इति भाषा॥

अवस्कन्दः, पुं, (अव + स्कन्द + अच्।) विजिगीषूणां निवेशस्थानं। शिविरं। इति हलायुधः॥ अवगाहनं। यथा,—
"लतानुपातं कुसुमान्यगृह्णात्
स नद्यवस्कन्दमुपास्पृशच्च।
कुतूहलाच्चारुशिलोपवेशं
काकुत्स्थ ईषत् स्मयमान आस्त"॥
इति भट्टौ २ सर्गे ११ श्लोकः॥ नद्यामवस्कन्दोऽवगाहो यत्र स्नानक्रियायां। इति तट्टीकायां भरतः॥ (आक्रमणं। यथा,—
"अवस्कन्दभयात् राजा प्रजागरकृतश्रमम्।
दिवासुप्तं समाहन्यान्निद्राव्याकुलसैनिकम्"॥
इति हितोपदेशः।)

अवस्कन्दनं, क्ली, (अव + स्कन्द + ल्युट्।) अवगाहनं। इति भट्टिः॥ अवतरणं। इति महाभारतं॥ अवपूर्व्वस्कन्दधातोरनट्प्रत्ययेन निष्पन्नं॥

अवस्करः, पुं, (अव कीर्य्यते क्षिप्यते इति। अव + कृ + अप् + सुट्।) विष्ठा। गुह्यं। इत्यमरमेदिन्यौ॥ संमार्जन्यादिनिक्षिप्तधूल्यादि। इत्यमरटीकायां मथुरानाथः सारसुन्दरी च॥

अवस्तात्, व्य, (अवरस्मिन्, अवरस्मात्, अवरमित्यर्थे अस्तातिः।) अवरे। पश्चात्। शेषे। अन्ते। इति पाणिनिः॥ ("अवस्तात्स्वर्गलोकं प्रापयन्तः"। इति शतपथब्राह्मणे।)

अवस्तारः, पुं, (अव + स्तृ + घञ्।) यवनिकादिः। कानात् इत्यादि भाषा॥ अवस्तीर्य्यतेऽनेनेति स्तृञ आच्छादने घञ्॥

अवस्तु, क्ली, (न वस्तु। नञ्तत्पुरुषः।) असद्वस्तु। (यथा,—
"अवस्तुनिर्ब्बन्धपरे कथं नु ते
करोऽयमामुक्तविवाहकौतुकः"।
इति कुमारे।) वेदान्तमते अज्ञानादिसकलजड़समूहः॥

अवस्था, स्त्री, (अव + स्था + अङ्।) दशा। कालिकविशेषः। इत्यमरः॥
"कौमारं पञ्चमाब्दान्तं पौगण्डं दशमावधि।
कैशोरमापञ्चदशात् यौवनन्तु ततः परं॥
आषोड़शाद्भवेद्बालस्तरुणस्तत उच्यते।
वृद्धस्तु सप्ततेरूर्द्ध्वं वर्षीयान् भवतेः परं"॥
इति स्मृतिः॥

अवस्थाचतुष्टयं, क्ली, (अवस्थायाश्चतुष्टयं। तत्पुरुषः।) कालकृतचतुर्विधदशा। यथा। "आपञ्चदशवर्षं बाल्यं। आत्रिंशद्वर्षं कौमारं। आपञ्चाशद्वर्षं यौवनं। पञ्चाशत ऊर्द्ध्वं वृद्धत्वं"। इति वैद्यकशास्त्रे॥

अवस्थानं, क्ली, (अव + स्था + ल्युट्।) स्थितिः। वासः। यथा। "परः सन्निकर्षश्च उपर्य्यधोभावापन्नसमसूत्रपातन्यायेनैकराश्यवच्छेदेन सहावस्थानरूपः"। इति तिथ्यादितत्त्वं॥ (अवस्था। प्रतिष्ठा। यथा, "कीदृक् ते व्यसनावस्थानम्"। इति पञ्चतन्त्रं।
"पद्भ्यां दृढ़मवस्थानं स कृत्वा कपिकुञ्जरः"।
इति रामायणं॥)

अवस्थितः, त्रि, (अव + स्था + क्त।) कृतावस्थानः। अवस्थितिविशिष्टं। स्थितं। यथा।
"यानेव हत्वा न जिजीविषाम-
स्तेऽवस्थिताः प्रमुखे धार्त्तराष्ट्राः"।
इति श्रीभगवद्गीतायां २ अध्याये ६ श्लोकः॥

अवस्थितिः, स्त्री, (अव + स्था + क्तिन्।) अवस्थानं। थाका। इति भाषा। अवपूर्व्वकस्थाधातोः क्तिप्रत्ययेन निष्पन्ना॥ (अनुसरणम्। अभ्यासः।)

अवहस्तः, पुं, (अवरं हस्तस्य। एकदेशी तत्पुरुषः।) हस्तपृष्ठं। इति हेमचन्द्रः॥

अवहारः, पुं, (अव + हृ + घञ्।) चौरः। द्यूतयुद्धदिविश्रामः। निमन्त्रणं। उपनेतव्यद्रव्यं।